

Gewone helden blijven zo lang mogelijk anoniem voor elkaar

Tijdens de Tweede Wereldoorlog slaagde de verzetsgroep Dutch-Paris erin (de naam is bij toeval ontstaan) ruim dertienhonderd Joden, verzetslieden, Engelandvaarders en geallieerde vliegeniers naar Zwitserland en Spanje te loodsen. Ook ondersteunde zij drieduizend mannen, vrouwen en kinderen, die ondergedoken zaten. Het startpunt 'in de ketens van solidariteit' vormde Brussel. Van daaruit liep de ontsnappingsroute via Parijs, Lyon en Annecy over de Alpen naar Zwitserland. Nadat de toestroom van Joodse vluchtelingen halverwege de oorlog sterk was verminderd, kwam de focus vanuit de twee hoofdsteden en Toulouse vooral op Spanje te liggen. Naast het 'sociale werk' hield de organisatie zich bezig met het smokkelen van microfilms met spionage-info en ander belangrijk nieuws voor de geallieerden.

Oprichter en leider was de Nederlander Jean Weidner. Hij had zijn jeugd in Genève en de Haute-Savoie doorgebracht en kende het Zwitserse grensgebied op zijn duimpje. Kort na het uitbreken van de oorlog vestigde hij zich in Lyon, waar veel Joden naartoe waren gevlucht. Hier raakte hij betrokken bij het vrijwilligerswerk. Toen het Vichyregime tot deportatie van de Joden overging, zag hij voor velen van hen nog maar één uitweg: illegaal over de verboden *zone militaire* heen en onder het prikkeldraad door het neutrale Zwitserland in. Hij wilde graag helpen, maar beseftte dat een vluchtpoging alleen kans van slagen had als er een ondergronds netwerk met veel 'schakels in de ketting' was opgebouwd. Koeriers, begeleiders, contactpersonen ('brievenbussen'), helpers bij de grens, gidsen en logistieke medewerkers waren er nodig.

Gewone helden. De Dutch-Paris ontsnappingslijn 1942-1945, Megan Koreman (Boom, Amsterdam 2016), 376 blz., € 24,90

Ook voedsel, vervoer, overnachtingen, onderduikadressen, valse paspoorten, visa en andere documenten moesten worden geregeld. Daarnaast diende hij over geld te beschikken; aan elke activiteit hing een prijskaart. In het bijzonder lieten *passeurs* in het hooggebergte zich soms duur betalen. Guldens, franken, peseta's en andere muntsoorten sprokkelde hij bij elkaar met donaties, leningen en eigen kapitaal. Voor het transport en de huisvesting deed hij een beroep op familie, vrienden, kennissen, geloofsgenoten (zelf was hij zevendedagsadventist) en zakenrelaties, personen in wie hij het volste vertrouwen had. In de loop van de oorlog sloten zich ook minder bekenden bij zijn beweging aan. Ook werkte hij nauw samen met de *maquis*. De schatting is dat er in totaal meer dan driehonderd 'gewone helden' binnen de orga-

nisatie hebben geparticipeerd. Tot aan het einde van de oorlog heeft Dutch-Paris naar behoren kunnen functioneren. Eigenlijk mag dit een wonder heten. Op 11 februari 1944 bijvoorbeeld werd in Parijs een koerierster opgepakt, die na het ondergaan van de beruchte *baignoir* – nog gemener dan het Amerikaanse broertje *waterboarding* – had doorgeslagen. Tot ieders opluchting bleef het aantal arrestaties uiteindelijk toch nog beperkt. Dat kwam ook doordat een van de gearresteerden, na te hebben verklaard dat hij het brein achter de groep was, in de gevangenis van de derde verdieping was gesprongen. Zonder scrupules konden zijn 'makkers' nu alle schuld op hem afschuiven. Jean Weidner zelf, op wiens hoofd de Gestapo een premie van een paar miljoen francs had gezet, had eveneens een aantal keren het geluk aan zijn zijde. Eenmaal

belde hij bij de verkeerde woning aan, terwijl op het juiste adres de *boches* op hem zaten te wachten. Dat er in verhouding tot het grote aantal leden betrekkelijk weinigen de oorlog niet overleefden, had naast pure mazzel waarschijnlijk te maken met het *estafettesysteem*: medewerkers bleven zo veel mogelijk anoniem voor elkaar. Ook droegen zij meestal meerdere schuilnamen en bezaten zij papieren die door professionals waren vervalst of waar gemeentebtenaren clandestien voor hadden gezorgd. Bovendien werden de piloten, voordat ze in het doorgeefstelsel belandden, via radiocontact met Engeland gescreend, want infiltratie was een groot gevaar.

De Amerikaanse historica Megan Koreman (van Nederlandse afkomst) heeft met *Gewone helden* op meesterlijke wijze de geschiedenis van een van de succesvolste verzetsorganisaties geschreven. Ze illustreert haar gedetailleerde informatie met aangrijpende verhalen, die met alle feiten en gebeurtenissen soms op een integrale verslaggeving lijken. Verder informeert zij de lezer uitvoerig over tal van zaken en aspecten, die met het trans- en internationale netwerk verband hielden: de situatie van Frankrijk tijdens de Duitse bezetting, het verzet aldaar, het asielbeleid van Zwitserland, de grenscontroles, de Nederlandse regering in ballingschap, de Wereldraad van Kerken, om enige onderwerpen te noemen. Eveneens roept de auteur een aantal morele vragen op die we ook in onze tijd, waarin vluchtelingen hulp en de invulling van normen en waarden actueel zijn, kunnen stellen. 'Wat zou je doen als een vluchteling bij je aan de deur zou kloppen die om hulp vroeg?' De openingszin in het werk lijkt mij een uitstekende vraag om een geschiedenisles over de Tweede Wereldoorlog of welke afschuwelijke oorlog ook mee te beginnen én te eindigen!

Gert Moleman

Overal loeren er ketterjaeghers!

De familiegeschiedenis begint in Delft rond 1560, als Roeland Jacobsz. Uytenthoven zich aangetrokken voelt tot het nieuwe gereformeerde geloof. Tolerantie, waar ons land om bekendstaat, is nog ver te zoeken. 'Tegen 1566 hadden Nederlandse machthebbers meer mensen opgehangen, onthoofd, verbrand en gewurgd op grond van ketterij (1300), dan welke Europese machthebber ook...' Het is dus oppassen geblazen. Enige verlichting geeft het 'wonderjaar' 1566, nadat in Brussel edelen (*les gueux*) Margaretha van Parma een smeekschrift hebben overhandigd 'met daarin het dringende verzoek [...] de strenge plakaten inzake godsdienst te temperen'. Gedurende een korte periode gedogen de autoriteiten de hagenpreken, al was het wel raadzaam 'vuurwapens en messen' mee te nemen. Maar na de Beeldenstorm en de komst van Alva gaat het ook in Delft met de betrekkelijke vrijheid van godsdienst mis. Weliswaar oefent Roeland Jacobsz. het onopvallende beroep van kleermaker uit, wél is hij inmiddels diaken, die – in het geheim – geld aan de armen uitdeelt. En overal loeren er *ketterjaeghers*! Hij verlaat dan ook zijn woonplaats voordat het te laat is. Waarschijnlijk richting Duitsland, waar vele lotgenoten heen vluchten. Niet veel later, nadat er nog strengere plakaten zijn uitgevaardigd, reizen zijn vrouw en zoon hem achterna met achterlating van spullen *met cleynder waerder*. Pas rond 1580, acht jaar nadat het godsdienstige en politieke tij is gekeerd, duikt Roeland Jacobsz. weer op in Delft, waar hij niet lang daarna sterft. Zijn zoon Jacob wil dominee worden. Het zit hem niet tegen. Hij mag naar Antwerpen, waar na de Pacificatie van Gent in 1576 een protestants seminarium is opgericht. 'De beste school van het beste land van de beste kerk' met een 'indrukwekkend'

docentenkorps voor vakken als dialectiek, retorica, Latijn, Grieks en Hebreeuws. Het godsdienstige klimaat slaat echter snel om. Voor Jacob Rolandus (zoals hij is gaan heten) geen probleem. Hij kan naar Genève. Maar ook in 'het kloppend hart van het calvinisme' zijn de gereformeerden hun leven niet meer zeker. Op tijd ontsnapt hij naar Heidelberg om er zijn studie af te ronden. Zijn belangrijkste standplaats als predikant wordt Amsterdam. Daar speelt hij een belangrijke rol in de predestinatiestryd tussen Arminius en Gomarus, oftewel de remonstranten en contraremonstranten. Nadat zijn hele familie door Spaanse troepen is uitgemoord, wil het er bij de eerste niet in, dat een persoon daar geen schuld aan heeft, ook al zou hij zijn uitverkoren. De tweede daarentegen houdt vast aan de overtuiging dat de beschikking hemel of hel bij de geboorte al is beklonken – wat een mens in zijn leven verder ook uitspookt! De theologische strijd beperkt zich niet alleen tot polemieken en debatten. Er ontstaan hevige onlusten. De woning van een remonstrant bijvoorbeeld wordt kort en klein geslagen en de bewoner met zijn gastpredikant ontkomt ternauwernood aan de volkswoede. 'Val in, val in, sla dood, sla dood den predikant, den scheurmaker.' Elke poging om tot een dialoog te komen mislukt. Dat geldt ook voor de decreten die de Staten van Holland uitvaardigen. 'Beter een strijd die ons met God verenigt, dan een vrede die ons van God scheidt.' Er dreigt zelfs een burgeroorlog. Jacob Rolandus heeft het er druk mee: eerst is hij voorzitter van de provinciale synode en later ook nog vicepreses van de nationale synode! Aan preken komt hij niet meer toe. In 1626 valt hem de eer te beurt mee te werken aan de vertaling van de Bijbel. Zes jaar later overlijdt hij. Voor zijn zoon Timotheus geldt: zo vader zo